

รายงานการจัดการองค์ความรู้

เรื่อง

การตั้งโจทย์วิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน

คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

30 เมษายน 2556

คำนำ

จากการที่คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีกำหนดให้การจัดการความรู้เป็นตัวชี้วัดหนึ่งของระบบที่มุ่งหมายให้หน่วยงานย่อยทุกหน่วยงานดำเนินการจัดทำแผนการจัดการความรู้ และดำเนินการตามแผนการจัดการความรู้ โดยให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันภายในหน่วยงานเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ และมีการรวบรวม จัดเก็บองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ไปจัดเก็บในคลังความรู้เพื่อนำไปเผยแพร่หรือไปใช้สำหรับปฏิบัติตามภารกิจหลักของแต่ละหน่วยงานได้อย่างมีประสิทธิภาพขณะทำงานการจัดการความรู้ จากการระดมความคิดเพื่อรวบรวมข้อมูลประเด็นหลัก ๆ จนได้ข้อสรุปเป็นองค์รวมที่จะนำไปสู่การพัฒนาชุมชน ทีมงานจึงได้ร่วมกันจัดทำรายงานสรุปผลการดำเนินงานการจัดการความรู้ประจำปีงบประมาณ 2555 เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานและเผยแพร่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่องค์กร เพื่อประโยชน์สูงสุดต่อสาธารณชนและสังคมต่อไป

เมษายน 2556

กลุ่มงานวิจัย

สารบัญ

หัวข้อ

หน้า

บทที่ 1 บทนำ

นิยามศัพท์

ชุมชน ขนาดของชุมชน

การวิจัย

การบริการวิชาการ

การวิจัยสู่ชุมชน

บทที่ 2 การระดมความคิด

เทคนิคการตั้งชื่อหัวข้อวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน

บทที่ 3 บทสรุป

การตั้งโจทย์วิจัยเพื่อการพัฒนาชุมชน

ภาคผนวก ก ภาพกิจกรรมการจัดการองค์ความรู้และรายชื่อผู้เข้าร่วมประชุม

ภาคผนวก ข ตัวอย่างโครงการวิจัยเพื่อการพัฒนาสู่ชุมชน

เอกสารอ้างอิง

บทที่ 1

บทนำ

“การจัดการความรู้ (KM) เป็นเครื่องมือที่จะพัฒนาสมรรถนะของบุคคล โดยมีกระบวนการในการรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ในองค์กรซึ่งกระจัดกระจายอยู่ในตัวบุคคลหรือเอกสารมาพัฒนาให้เป็นระบบ เพื่อให้ทุกคนในองค์กร สามารถเข้าถึงความรู้ และพัฒนาตนเองให้เป็นผู้รู้ รวมทั้งปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะส่งผลให้มหาวิทยาลัยมีความสามารถในการแข่งขันสูงสุด กระบวนการในการบริหารจัดการความรู้ในองค์กร ประกอบด้วย การระบुकความรู้ การคัดเลือก การรวบรวม การจัดเก็บความรู้ การเข้าถึงข้อมูล และการแลกเปลี่ยนความรู้ทั้งภายในและภายนอกองค์กร การสร้างบรรยากาศและวัฒนธรรมการเรียนรู้ภายในองค์กร การกำหนดแนวปฏิบัติงานตลอดจนการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการความรู้ในองค์กรให้ดียิ่งขึ้น ในบทนี้จัดเป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้เบื้องต้นที่จำเป็นเกี่ยวกับนิยาม ศัพท์เฉพาะของ “การตั้งโจทย์วิจัยเพื่อการพัฒนาชุมชน” ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. นิยามศัพท์เฉพาะ

1.1 ชุมชน

ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกันหรือต่างพื้นที่ก็ได้ แต่กลุ่มบุคคลเหล่านั้นจะต้องมีความสนใจร่วมกัน (Common Interest) มีความสัมพันธ์กัน (Relationship) มีการกระทำระหว่างกัน (Interaction) มีความรู้สึก (Sense) และมีพื้นฐานชีวิตอย่างเดียวกัน

พื้นฐานชีวิตอย่างเดียวกัน หมายถึง มีสถาบันสังคมหรือมีระบบวัฒนธรรมที่ตอบสนองความจำเป็นเพื่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ ได้แก่ สถาบันครอบครัว เครือญาติ การเมืองการปกครอง ศาสนา ดังนั้น ความเป็น “ชุมชน” จึงไม่ได้อยู่ที่ลักษณะกายภาพหรือขอบเขตอาณาบริเวณเดียวกันหรือขึ้นอยู่กับตัวคนเท่านั้น แต่ปัจจัยชี้ขาดความเป็นชุมชน ก็คือ “ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนนั้น”

องค์ประกอบของชุมชน ประกอบด้วย คน วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความสนใจร่วมกัน ความสัมพันธ์อาณาบริเวณของสมาชิก การพบปะสังสรรค์ต่อกัน

คน เป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งของชุมชน หากปราศจากคนเสียแล้วจะเป็นชุมชนไม่ได้

ความสนใจร่วมกัน คนที่อยู่ในชุมชน จะต้องมีความสนใจอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน

อาณาบริเวณ ขอบเขตและขนาดของอาณาบริเวณ หรือสถานที่ชุมชน ซึ่งบางครั้งการกำหนดให้ชัดเจนทำได้ยาก

การพบปะสังสรรค์ต่อกัน เมื่อคนมาอยู่ร่วมชุมชนเดียวกัน แต่ละคนจะต้องมีการติดต่อแลกเปลี่ยน และปฏิบัติต่อกัน

ความสัมพันธ์ของสมาชิก ความสัมพันธ์ต่อกันในชุมชนเป็นสิ่งที่ผูกพันให้สมาชิกอยู่ร่วมกันในชุมชนนั้น

วัฒนธรรม ชนบทธรรมเนียม ประเพณี แบบแผนการดำเนินชีวิตในชุมชน (Pattern of Community Life) ซึ่งส่วนใหญ่มีลักษณะคล้ายคลึงและเป็นรูปแบบเดียวกัน

ในทางสังคมวิทยาแบ่งชุมชนออกเป็น 2 แบบ คือ ชุมชนชนบท (Rural) และเมือง (Urban) และราชบัณฑิตยสถาน (2524: 316,408) ได้ให้ความหมายของคำว่า ชนบทและเมืองไว้ดังนี้

1) ชนบท หมายถึง ส่วนที่อยู่นอกเขตเมืองหรือเขตเทศบาล มีประชากรที่เลี้ยงชีพด้วยการเกษตรกรรมเป็นสำคัญ มีระเบียบสังคมที่สอดคล้องกับลักษณะชุมชนแบบหมู่บ้าน ตั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่มก้อนหรือกระจัดกระจายตามลักษณะภูมิประเทศหรือตามประเพณีนิยม

1) เมือง เป็นชุมชนแบบหนึ่ง เช่น ในสหรัฐอเมริกา ชุมชนเมือง ก่อน พ.ศ. 2453 หมายถึง เขตที่มีจำนวนประชากรตั้งแต่ 8,000 คนขึ้นไป แต่หลังจากปี พ.ศ. 2453 หมายถึง เขตที่มีจำนวนประชากรตั้งแต่ 2,500 คนขึ้นไป ส่วนในประเทศไทยกำหนดให้เขตเทศบาลที่มีจำนวนประชากรตั้งแต่ 10,000 คนขึ้นไป เป็นเขตเมือง

1.2 การวิจัย

การวิจัย ความหมายตามพจนานุกรมทั้งไทยและต่างประเทศ หมายถึง การค้นคว้าเพื่อหาข้อมูลอย่างถี่ถ้วนตามหลักวิชาการ ศึกษาค้นคว้าอย่างเป็นระบบเพื่อให้พบความจริงในเรื่องนั้น ๆ การแสวงหาความจริงโดยอาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์

สรุป การวิจัยก็คือ กระบวนการศึกษา ค้นคว้า แสวงหาข้อมูลหรือความจริงอย่างเป็นระบบอย่างละเอียดถี่ถ้วน โดยอาศัยเครื่องมือและวิธีการที่เชื่อถือได้

การวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน

การวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชนจึงไม่ใช่เทคนิคและวิธีการวิจัยรูปแบบใหม่ แต่เป็นการวิจัยที่พิจารณาปัญหาของชุมชนหรือสังคมเป็นหลัก คำนึงถึงประโยชน์ที่จะได้รับว่าจะนำไปแก้ปัญหของชุมชนหรือสังคมได้มากน้อยเพียงใด เป็นการวิจัยที่ให้ความสำคัญกับปัญหามากกว่ารูปแบบวิธีการวิจัย

1.3 การพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชน คือ การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงชุมชนและสังคมในด้านต่าง ๆ อย่างเป็นระบบเพื่อให้ชุมชนหรือสังคมดีขึ้น เช่น มีความปลอดภัย สะดวก สะอาด รมรื่นน่าอยู่อาศัย ถูกสุขอนามัย สวยงาม ไร้มลพิษ เป็นชุมชนหรือสังคมแห่งการเรียนรู้

อีกนัยหนึ่ง อาจหมายถึง การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเพื่อให้วิถีชีวิตผู้คนดีขึ้นในทุก ๆ ด้าน เช่น ความมีระเบียบวินัย การศึกษา การทำมาหากิน การศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ความเป็นอยู่

การวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน คือ การวิจัยเพื่อแสวงหาความรู้เกี่ยวกับชุมชนหรือสังคม เพื่อทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจใหม่ เช่น รู้ถึงปัญหา อุปสรรค ความต้องการ อดีต แนวโน้มในอนาคต เป็นต้น ข้อมูลเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผน ปรับปรุงพัฒนาทำให้ดีขึ้น

ข้อมูลจากการวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชนยังเป็นประโยชน์ทางวิชาการในการสร้างความเข้าใจในหลักการ ทฤษฎีทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง การนำหลักการ ทฤษฎีไปประยุกต์ใช้ และสูงสุดอาจนำมาซึ่งความคิดใหม่ หลักการใหม่หรือทฤษฎีใหม่ก็เป็นได้

1.4 กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research/ PAR) คือ การวิจัยที่มีกระบวนการวิจัยที่มีส่วนร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วน โดยเฉพาะชุมชน หน่วยงาน ภาครัฐ ผู้ประกอบการ ทุกส่วนที่เกี่ยวข้องในชุมชน/หรืออาจจะต้องเน้นงานวิจัยในลักษณะ R&D (Research and Development) โดยมีเทคนิคที่สามารถประยุกต์ใช้ตามสถานการณ์และความเหมาะสม เช่น PRA Mind mapping, Focus group, Brain storming, การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เป็นต้น ซึ่งมีนักวิจัยหรือผู้อำนวยการเป็นผู้ประสานงาน โดยให้ชุมชนร่วมกันคิดประเด็นปัญหา ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมประเมินผลและร่วมรับผลประโยชน์ร่วมกัน และบูรณาการการบริการ วิชาการสู่ชุมชน เพื่อทราบปัญหาและความต้องการของชุมชน ทำให้เกิดกระบวนการแก้ไขปัญหาที่เกิดจาก ความต้องการของชุมชน และเกิดผลกระทบเชิงบวกหรือเป็นประโยชน์สู่ชุมชน นอกจากนี้ยังเกิดผลผลิตที่เอื้อ ต่อชุมชน เช่น สร้างงานสร้างอาชีพ สร้างผลิตภัณฑ์ชุมชนจากการพัฒนาชุมชนในภาพรวม ประชาชน เจ้าของในการทำงานร่วมงานมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการแก้ปัญหาของตนเอง และมีส่วนร่วมเปิดโอกาสให้ ชุมชนได้ค้นหาปัญหาชุมชนและความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการวิจัยที่มุ่งแก้ปัญหา หรือปรับปรุงการทำงาน หรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่ดำเนินการอยู่ในหน่วยงานหรือ องค์กร นับเป็นการวิจัยเพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหาสังคมและชุมชนที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และบัณฑิตวิทยาลัยของมหาวิทยาลัยหลายแห่งทั้งภาครัฐและเอกชนได้ให้ความสำคัญ และกระตุ้นให้ นักวิจัย/นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาใช้เป็นรูปแบบในการวิจัยและการทำวิทยานิพนธ์/การค้นคว้าอิสระเพื่อ ตอบสนองต่อโจทย์แห่งการพัฒนาและการแก้ไขปัญหาที่มุ่งไปที่การค้นหาแนวทางอันเป็นรูปธรรมที่เกิดจาก การระดมสมองในลักษณะของการมีส่วนร่วมของหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยปรับเปลี่ยนกระบวนการที่ค้นพบของการ วิจัยจากรูปแบบดั้งเดิมที่การตั้งประเด็นของปัญหาเริ่มต้นและจบกระบวนการโดยนักวิจัย ซึ่งพบว่างานวิจัย หลากหลายชิ้นมิได้ถูกนำไปเผยแพร่หรือนำไปทดลองใช้หรือถูก “เก็บขึ้นหิ้ง” อันเป็นการสูญเสียทั้งกำลัง ความคิด งบประมาณและทรัพยากรเวลาอย่างน่าเสียดายยิ่ง มาเป็นงานวิจัยที่เริ่มต้นจากชุมชน ชุมชนมีส่วน ร่วม ทั้งในมิติของการร่วมกันเรียนรู้ร่วมกันแสวงหาปัญหา และคิดค้นแนวทางออกเพื่อแก้ไขปัญหาหรือ พัฒนาที่เป็นเรื่องอันเป็นฉันทามติของชุมชน รวมทั้งร่วมรับผลของการพัฒนา โดยมีนักวิจัยภายนอกทำหน้าที่ เป็นผู้เอื้ออำนวย หรือวิทยากรกระบวนการร่วมกับนักวิจัยชุมชนที่เป็นชาวบ้าน ดังนั้น การวิจัยจึงสร้าง คุณลักษณะของการเรียนรู้แบบพหุภาคีพร้อมกับบังเกิดผลพลอยได้ที่เป็นจิตสำนึก ตระหนักในปัญหา หน้าที่ และร่วมกันแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ส่งเสริมกิจกรรมกลุ่ม ทำงานร่วมกันทั้งแก้ปัญหา และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม งานวิจัยเชิงปฏิบัติการซึ่งมีหัวใจสำคัญอยู่ที่การมีส่วนร่วมนี้ ย่อมไม่ใช่ เรื่องง่ายดังที่นักวิจัยผู้มีประสบการณ์ภาคสนามหลายท่านสะท้อนความเห็นและข้อสังเกตเอาไว้ โดยเฉพาะ ประเด็นของการสร้างส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยแต่ละขั้นตอนอันจะเป็นแนวทาง และคำแนะนำที่น่าสนใจ

รวมทั้งช่วยให้ให้นักวิจัยที่สนใจใช้รูปแบบนี้ในการทำวิจัยปัญหาของสังคม เศรษฐกิจและการเมืองโดยเฉพาะ การวิจัยเพื่อพัฒนา (Research for Development) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นรูปแบบของการวิจัยแบบใหม่ ที่ประยุกต์และเป็นการรวมเอาแนวความคิดของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) กับการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) มาผสมผสานเข้าด้วยกัน โดยเป็นการวิจัยที่เกิดขึ้นจากความคิดที่ว่า การวิจัยเป็นกิจกรรมทางสังคมที่จะต้องใช้ทรัพยากรของสังคมในการศึกษา จึงเป็นสมบัติของสังคม และเป็นการกระทำที่มุ่งหมายจะให้ประโยชน์หรือเป็นการรับใช้สังคม ด้วยเหตุนี้ การวิจัยจึงควรคำนึงถึงผลประโยชน์สูงสุด และการวิจัยที่จะให้ผลประโยชน์สูงสุดนั้น ย่อมเป็นการวิจัยเพื่อพัฒนา หรือการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยที่การพัฒนาและการเป็นหุ้นส่วนจะต้องเดินทางร่วมกัน ดังนั้น ทุกคนจะต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาทุกขั้นตอนอย่างมีเสรีและเป็นประชาธิปไตย โดยจุดที่แตกต่างกันของงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับงานวิจัยแบบมีส่วนร่วมก็คือ การวิจัยแบบมีส่วนร่วมนั้น เป็นการวิจัยที่เน้นในมิติของการเก็บข้อมูล แต่การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการประยุกต์หาวิธีการแก้ไข้ปัญหาไปพร้อม ๆ กัน หรือกล่าวได้ว่าการแสวงหาแนวความคิดและแนวทางในการแก้ไข้ปัญหาและทรัพยากรที่ผู้ถูกวิจัยมีอยู่เพื่อช่วยในการแก้ไข้ปัญหา

2.การมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย

การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นวิธีการ (Means) สำคัญที่จัดว่าเป็นหัวใจสำคัญประการหนึ่ง และเป็นสาระสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม รูปแบบมีมโนทัศน์ประการใดนั้น สามารถพิจารณาได้จากทัศนะของ ทวีทอง หงส์วิวัฒน์ (2527:2) ซึ่งมีความเห็นว่า การมีส่วนร่วมเป็นสิทธิของประชาชนต่อการตัดสินใจนโยบายที่เกี่ยวกับการจัดสรร (Allocation) และการใช้ประโยชน์ (Utilization) ของทรัพยากร เพื่อการผลิต ซึ่งเป็นความจำเป็นที่ประชาชนต้องเข้าร่วมในการวางแผนเพื่อการกินดีอยู่ดี และสามารถตอบสนองต่อสิ่งที่เข้าถึงซึ่งการพัฒนาให้คนจน ได้รับประโยชน์เพื่อการผลิต การบริการ และสิ่งอำนวยความสะดวกสาธารณะด้วย และการมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในระดับต่าง ๆ ทางการจัดการบริการทางการเมือง เพื่อกำหนดความต้องการของชุมชนของตน การมีส่วนร่วมของประชาชน ก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนสามารถที่จะแสดงออกซึ่งความต้องการของตน การจัดลำดับความสำคัญ การเข้าร่วมในการพัฒนา และได้รับประโยชน์จากการพัฒนานั้น โดยเน้นการให้อำนาจในการตัดสินใจแก่ประชาชนในชนบท และเป็นกระบวนการกระทำที่ประชาชนมีความสมัครใจเข้ามามีส่วนในการกำหนดการเปลี่ยนแปลงเพื่อประชาชนเอง โดยให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพื่อตนเอง ทั้งนี้โดยมิใช่การกำหนดกรอบความคิดจากบุคคลภายนอก ตามนิยามที่กล่าวถึงนี้ การมีส่วนร่วมของประชาชน ในฐานะสมาชิกของสังคมไม่ว่าจะในบริบทของการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมืองหรือวัฒนธรรม ย่อมเป็นสิ่งที่แสดงออกให้เห็นถึงพัฒนาการรับรู้ และภูมิปัญญาในการกำหนดชีวิตของตนเองอย่างเป็นตัวของตัวเอง ในการจัดการควบคุมการใช้ และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรี นอกจากนี้ การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการ

จัดการควบคุมการใช้ทรัพยากร ควบคุมการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ทำให้ประชาชนได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญาซึ่งแสดงออกในรูปของการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตน โดยภาครัฐจะต้องค้ำอำนาจในการกำหนดการพัฒนาให้แก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชน โดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาสในสังคมได้มีโอกาสในการแสดงความต้องการ แสวงหาทางเลือก หรือเสนอข้อเรียกร้อง เพื่อปกป้องผลประโยชน์ร่วมของกลุ่ม และเป็นผู้มีบทบาทหลักในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาชุมชน คือ เป็นผู้กำหนดความเป็นพื้นฐานของชุมชน และเป็นผู้ระดมทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อสนองตอบความจำเป็นพื้นฐาน และบรรลุวัตถุประสงค์บางประการทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง

3. ขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน

นักวิชาการได้ให้มุมมองในเรื่องขั้นตอนในการดำเนินงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ไม่แตกต่างกันมากนัก ดังนี้

3.1 การเลือกปัญหาเพื่อการวิจัย และพัฒนาชุมชน

ปัญหาของชุมชนและสังคมมักจะปรากฏให้เห็นผ่านรูปแบบต่าง ๆ เช่น จากสื่อมวลชน จากผู้คนในชุมชน หรือจากเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ปัญหาเพื่อการวิจัยกับปัญหาที่ปรากฏอาจแตกต่างกัน ดังนั้น ก่อนตัดสินใจเลือกเรื่องใดศึกษาควรพิจารณาให้รอบคอบก่อน วิธีพิจารณาอาจทำได้ด้วยการศึกษาหาข้อมูลจากสถิติต่าง ๆ ข่าวสาร เอกสารที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการสนทนา สัมภาษณ์ผู้รู้ ผู้เกี่ยวข้อง แล้วจึงค่อยนำมากำหนดเป็นปัญหาเพื่อการวิจัย หรือปัญหาเพื่อวิจัยและพัฒนาไปพร้อม ๆ กัน

การพิจารณาปัญหาอาจทำเป็นหมู่คณะ เช่น เชิญผู้บริหาร นักวิชาการ และประชาชนมาพูดคุยกัน ช่วยกันพิจารณาปัญหา เป็นการทำให้ปัญหาเด่นชัด จะทำให้ได้ปัญหาที่ชัดเจนขึ้น ลักษณะปัญหาเพื่อการวิจัยและพัฒนาควรมีคุณสมบัติ ดังนี้

- ปัญหาที่ปรากฏอยู่จริง และต้องการคำตอบหรือคำอธิบาย
- เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชุมชน
- เป็นปัญหาที่สามารถวัดได้ด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง
- การวิจัยไม่ก่อให้เกิดปัญหาในชุมชนและสังคม
- ไม่เป็นเรื่องที่ล่อแหลมต่อคุณธรรม จริยธรรม

3.2 ข้อมูลกับการตัดสินใจ

การพัฒนาจะเกิดได้ดีเพียงใด ขึ้นอยู่กับข้อมูลที่ใช้ในการตัดสินใจวางแผนพัฒนา ความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลกับการตัดสินใจ ความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลกับการตัดสินใจ และกระบวนการตัดสินใจอาศัยข้อมูลจากสามส่วนด้วยกัน

ส่วนที่หนึ่ง จากประสบการณ์พื้นฐานเดิมที่มีอยู่ในแต่ละคน

ส่วนที่สอง เป็นความรู้สึก ความเชื่อ หรือเจตคติของผู้ตัดสินใจ

ส่วนที่สาม คือ ข้อเสนอแนะ เน้นข้อมูลที่ผ่านกระบวนการกลั่นกรองแล้ว ซึ่งการตัดสินใจใด ๆ ถ้าอาศัยแต่ประสบการณ์เดิมหรือความรู้สึกจะตัดสินใจผิดพลาดได้ง่าย การใช้ข้อมูลที่ผ่านการกลั่นกรองแล้ว จะทำให้การตัดสินใจรอบคอบกว่า ผิดพลาดได้น้อยกว่า การวิจัยช่วยให้ได้ข้อมูลที่ตีมาใช้ในการตัดสินใจ

โดยปกติปัญหาของชุมชนมักซับซ้อน เกี่ยวข้องกับหลายเหตุปัจจัย วิธีแก้ปัญหาที่ดีต้องแก้เชิงระบบ การแก้ปัญหาเชิงระบบต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญหลาย ๆ ฝ่าย ดังนั้น การวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน จึงควรเป็นการวิจัยที่ฝืนกำลังร่วมมือกันระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็น นักพัฒนาสังคม นักวิชาการ นักบริหาร นักวางแผน ผู้อยู่อาศัย ผู้ประกอบการในชุมชนและนักวิจัย ในกระบวนการคิดค้นเพื่อแสวงหาข้อมูล นักวิจัยน่าจะเป็นแกนกลาง รูปแบบการดำเนินงานที่เหมาะสมน่าจะเป็นรูปขององค์คณะบุคคลที่เกี่ยวข้อง การดำเนินการวิจัยโดยนักวิจัยฝ่ายเดียว อาจทำให้การกำหนดปัญหาทำได้ไม่ดีพอ และจะขาดความร่วมมือจากฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

3.3 วิธีการวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน

วิธีการวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน มีวิธีการวิจัยหลายวิธี ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการวิจัย หรือปัญหาของการวิจัย โดยทั่วไปนักวิจัยมักนึกถึงวิธีการวิจัยที่นิยมใช้กันทั่วไป เช่น

3.3.1 การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research)

3.3.2 การวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research)

3.3.3 การวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research)

การวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน เป็นการวิจัยที่ไม่ได้มุ่งเน้นเพื่อแสวงหาหลักการหรือทฤษฎี จึงไม่ใช่การวิจัยบริสุทธิ์ (Pure Research) แต่เป็นการวิจัยประยุกต์เป็นการวิจัยที่ควรประกอบด้วยวิจัยย่อย ๆ หลาย ๆ โครงการ เพื่อช่วยกันมองชุมชนและสังคมในแง่มุมต่าง ๆ กัน รูปแบบการวิจัยจึงอาจใช้วิธีการแบบผสมผสานเพื่อให้เข้าถึงข้อมูลได้ดี สะดวก และได้ข้อมูลที่ใกล้เคียงความจริงให้มากที่สุด วิธีการที่อยากเสนอให้พิจารณาคือ

วิธีวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เป็นวิธีวิจัยที่ผู้วิจัยเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มที่ถูกศึกษาเข้าไปปะปน สังเกต สอบถาม จดบันทึก ตลอดจนการทดลอง การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาไปพร้อมกันด้วย ผลการวิจัยเป็นผลที่ได้จากการสังเกต การจดบันทึก การสอบถามหรือการทดลองพัฒนา

การวิจัยแบบประเมินผล (Evaluative Research) ชุมชนอาจมีโครงการพัฒนาอยู่แล้ว ผู้วิจัยเข้าไปประเมินโครงการ โดยทั่วไปการประเมินมักยึดรูปแบบ CIPP Model คือ ประเมินบริบท (Context) ปัจจัยป้อน (Input) กระบวนการพัฒนา (Process) และผลการพัฒนา (Product) ผู้วิจัยอาจมีรูปแบบอื่นที่เหมาะสม การวิจัยและวางแผนการพัฒนา (Planned Research and Development) เป็นกระบวนการที่ผสมผสานระหว่าง การวิจัยกับการพัฒนาเข้าด้วยกัน การวิจัยจะเป็นกระบวนการแสวงหาข้อมูลและปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา การวิจัยอาจต้องทำหลาย ๆ ด้าน หรือหลาย ๆ โครงการ นำ

ผลที่ได้มาสังเคราะห์เพื่อให้เข้าใจปัญหาโดยรอบ ข้อมูลที่ใช้อาจเป็นข้อมูลนอกเหนือจากการวิจัยมาใช้ประกอบการพิจารณาก็ได้ จากนั้นก็นำข้อมูลมากำหนดทางเลือกในการแก้ปัญหา หรือการพัฒนา แล้วดำเนินการพัฒนาและติดตามประเมินผลการพัฒนา การวิจัยและพัฒนานี้เหมาะสมสำหรับโครงการที่ต้องการความสำเร็จสูง ต้องการความร่วมมือจากทุกฝ่าย วิธีนี้การวิจัยจะเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนา

3.4 การเตรียมการวิจัย (Pre-research Phase)

ในระยะนี้ เป็นการเตรียมชุมชน เพื่อให้มีความพร้อมเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญและเป็นแก่นแกนหลักของการวิจัยแบบนี้ โดยการดำเนินงานขั้นตอนนี้มีจุดมุ่งเน้นสำคัญที่จะให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีระหว่างผู้วิจัย ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน รวมถึงเจ้าหน้าที่หน่วยงานต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องในขั้นเตรียมการนี้ ประกอบด้วยขั้นตอนย่อยกล่าวคือ

3.4.1 การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน (Build-up Rapport) โดยวิธีการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนที่ดีที่สุดคือ การปฏิบัติตัวของนักวิจัยที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน ทั้งนี้ นักวิจัยควรร่วมกิจกรรมทุกอย่างของชุมชน ซึ่งเป็นเครื่องช่วยให้ นักวิจัยสามารถทำความเข้าใจโลกทัศน์ของชาวบ้านได้ดีมากขึ้นโดยทั่วไปแล้ว ผู้วิจัยจะลงพื้นที่เพื่อไปพบกับบุคคลต่าง ๆ ในชุมชนที่มีส่วนสำคัญและเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานวิจัยหรือเป็นประชาชนกลุ่มเป้าหมายของการวิจัย พูดคุยแนะนำตัวเองเพื่อให้ทุกฝ่ายได้ทราบถึงวัตถุประสงค์เป้าหมายและความต้องการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในกิจกรรมการวิจัย อันจะช่วยให้ชาวบ้านเกิดความไว้วางใจการสร้างความสัมพันธ์ของชุมชน การวางโครงการอาจจะไม่ขึ้นอยู่กับผู้วิจัยเพียงอย่างเดียว ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยความพร้อมของชุมชนด้วย ซึ่งจะต้องสร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้าน ชี้แจงวัตถุประสงค์ของโครงการ หรืออาจจะรู้จักสนิทสนมกับคนในชุมชนคนใดคนหนึ่งเพื่อเป็นกุญแจแนะนำคนอื่น ๆ ต่อไป (Snow Ball Sampling Technique) และช่วยสร้างความสัมพันธ์ในชุมชนต่อไป นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังสามารถทำการวิเคราะห์คาดหมายสภาพการณ์และปัญหาของการดำเนินงานวิจัยที่อาจเกิดขึ้น และสามารถเตรียมรับมือได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3.4.2 การสำรวจศึกษาชุมชน (Surveying and Studying Community) เป็นขั้นตอนของการศึกษาข้อมูลที่เป็นลักษณะทางกายภาพ และแหล่งทรัพยากรต่าง ๆ ภายในชุมชน รวมถึงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและการเมือง ซึ่งโดยมากแล้ว ผู้วิจัยจะใช้แบบสังเกต สมุดบันทึก และถ่ายภาพสถานที่ต่าง ๆ รวมถึงการศึกษาข้อมูลจากเอกสารหลักฐานจากหน่วยงานราชการหรือจากองค์กรพัฒนาที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ ยังมีบางโครงการวิจัยใช้วิธีสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน หรือผู้สูงอายุเพื่อทราบประวัติความเป็นมาของชุมชนด้วย

3.4.3 คัดเลือกชุมชน (Selecting Community) การคัดเลือกชุมชนจะยึดหลักการเลือกชุมชนที่ด้อยโอกาสในการพัฒนา (Disadvantage Community) เพื่อเป้าหมายในการยกระดับคุณภาพชีวิตและสร้างโอกาสความเท่าเทียมในการพัฒนากับชุมชนอื่น อย่างไรก็ตาม งานวิจัยจำนวนมากคัดเลือกชุมชนโดยยึดเอาประเด็นของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนและจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขเยียวยาโดยเร่งด่วนหรือบางกรณีการวิจัยมุ่งเน้นผลการกระทำต่อชุมชนโดยประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างเข้มแข็ง เพื่อเป็นชุมชนต้นแบบ

ของการทำวิจัย และการพัฒนาให้กับชุมชนอื่น ๆ ด้วย

3.4.4 การเข้าสู่ชุมชน (Entering Community) ข้อมูลชุมชนนับเป็นสิ่งสำคัญและเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการนำมาประกอบการพิจารณาตัดสินใจกำหนดพื้นที่ดำเนินการ ซึ่งข้อมูลของชุมชนควรเป็นข้อมูลที่มีมุมมองภาพรวมทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ รอบด้าน สำหรับแหล่งข้อมูลในขั้นตอนนี้อาจมาจากส่วนราชการ เอกชน และผู้นำชุมชน เช่น ข้อมูล กชช.2c. ข้อมูลความจำเป็นขั้นพื้นฐาน (จปฐ.) และข้อมูลขององค์กรพัฒนาเอกชนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่วิจัย ข้อมูลจำนวนประชากรและบุคคลที่เป็นประชาชนชาวบ้านหรือครุภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น หรือนักวิจัยจะดำเนินการเก็บข้อมูลโดยการสำรวจชุมชน (Community Surveying) ก็ได้

3.4.5 การเตรียมคนและเครือข่ายความร่วมมือ ในขั้นตอนนี้ มักถูกกำหนดให้เป็นขั้นตอนสุดท้ายของระยะก่อนการวิจัย โดยมุ่งหมายให้เกิดความพร้อมในการดำเนินการวิจัยซึ่งเป็นระยะต่อไป และก่อให้เกิดการประสานงานที่ดีเพื่อความสะดวกต่อการดำเนินงานวิจัย ในส่วนของการเตรียมคนนั้น เป็นการเตรียมความพร้อมให้กับชาวบ้านเพื่อเป็นแกนนำในการปฏิบัติงานวิจัยร่วมกับนักพัฒนาและคณะผู้วิจัย ซึ่งในทางปฏิบัติแล้วมักจะมีการเตรียมคน 3 กลุ่ม คือ

3.4.5.1 เตรียมคนในชุมชน คณะนักวิจัยมักจะลงพื้นที่เพื่อจัดประชุมในชุมชน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ชาวบ้านรู้จักและคุ้นเคยกับกระบวนการและการดำเนินงานวิจัยแบบมีส่วนร่วมอย่างชัดเจน และรวดเร็ว

3.4.5.2 เตรียมนักพัฒนา ด้วยการประชุมร่วมกับนักพัฒนาซึ่งโดยทั่วไปแล้วคนกลุ่มนี้หมายถึงผู้นำชุมชน พัฒนาการอำเภอหรือพัฒนาการอำเภอประจำตำบล และเจ้าหน้าที่หน่วยงานอื่น เช่น ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลและองค์กรพัฒนาภายนอกที่มีความสนใจศึกษาร่วมกัน กิจกรรมสำคัญของการดำเนินงานในขั้นตอนนี้คือการประสานความร่วมมือ การสร้างความเข้าใจในกรอบของการทำงานวิจัย และการหาหรือแนวทางพัฒนาชุมชน ซึ่งมักจะรวมถึงการประสานงานเรื่องการใช้สถานที่ดำเนินการประชุมด้วย

3.4.5.3 เตรียมนักวิจัย ด้วยการประชุมปรึกษากันเพื่อให้เกิดความรู้และความเข้าใจตรงกันในบทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่ายในการทำงานวิจัย ส่วนการเตรียมเครือข่ายความร่วมมือนั้น งานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมหลายชิ้นได้ใช้วิธีการให้ครูผู้วิจัย/นักวิจัยทำการประสานกับองค์กรภาครัฐและหรือองค์กรพัฒนาเอกชนเพื่อให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือเพื่อการดำเนินงานวิจัย การเตรียมเครือข่ายความร่วมมือที่มีประสิทธิภาพ จะเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้กระบวนการวิจัยดำเนินไปได้ด้วยดี

ในขั้นนี้ ปัญหาของการวิจัยมักเป็นประเด็นเกี่ยวกับการเข้าถึงชาวบ้านกลุ่มเป้าหมายรวมถึงการสื่อสารการทำวิจัยในแง่มุมต่าง ๆ เช่นขั้นตอนและผลประโยชน์ที่ชาวบ้านจะได้รับของคณะนักวิจัย พึงทำความเข้าใจว่า โดยทั่วไปนั้น งานวิจัยแบบมีส่วนร่วมมักจะเป็น “ของใหม่” ในสายตาของชาวบ้านแล้วชวนให้เข้าร่วมไม่น้อย และชาวบ้านส่วนมากก็มักจะตื่นเต้นกับการเข้ามาทำงานเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาของเขาจากบุคคลหรือหน่วยงานภายนอก แต่กระนั้นชาวบ้านก็มักจะไม่มีเวลามากนัก การดำเนินกระบวนการวิจัยจึงต้องเป็นไปอย่างกระชับ เพราะยิ่งกระบวนการถ่ายทอดมีหลายขั้นตอนมากเท่าใด การมีส่วนร่วมของชาวบ้านก็จะ

ลดลงไปตามส่วนเท่านั้น นอกเหนือไปจากนี้แล้ว การจัดเวทีที่ง่ายต่อความเข้าใจและสะท้อนความต้องการของประชาชนที่มีบรรยากาศสบาย ๆ หรือการศึกษาชุมชนประกอบ ยังจะช่วยให้คณะผู้วิจัยได้รับข้อมูลที่กว้างขวางมากขึ้น และบางกรณีจะช่วยให้คณะนักวิจัยสามารถสร้างคำถามที่แหลมคมต่อการกำหนดปัญหาของการวิจัยได้ อีกประการหนึ่ง การขาดความชัดเจนในประเด็นที่ต้องการนำเสนอเพื่อพัฒนาหรือแก้ไขปัญหา รวมทั้งการขาดความต่อเนื่องในการมีส่วนร่วมวิจัยของชาวบ้าน ยังอาจส่งผลให้เกิดพฤติกรรมชาวบ้านติดตามผู้นำชุมชน หรือชาวบ้านส่วนใหญ่ในแบบ “ว่ายังไงก็ว่าตามกัน” ซึ่งบางกรณีผู้นำชุมชนอาจขาดความเป็นกลาง หรือมีแนวโน้มฝักใฝ่ฝ่ายการเมือง กระทั่งส่งผลให้ตัวชาวบ้านตกเป็นเครื่องมือของกลุ่มผลประโยชน์ และการตัดสินใจของชาวบ้าน สร้างความชอบธรรมให้แก่การดำเนินกิจกรรม/โครงการพัฒนาของภาครัฐ

บทที่ 2

การระดมความคิด

เทคนิคการตั้งชื่อหัวข้อวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน

การกำหนดหัวข้อสำหรับการวิจัย คือการกำหนดเรื่องที่จะทำการศึกษาวิจัยนั้นสิ่งที่จะช่วยให้ผู้ทำการวิจัยสามารถผ่านขั้นตอนนี้ของการวิจัยได้ก็คือ ประสบการณ์ของผู้ที่จะทำวิจัยเองที่ได้พบปัญหาที่ตนเองอยากหาคำตอบ การทบทวนวรรณกรรมที่อาจชี้ให้เห็นถึงเรื่องต่างๆที่ผู้วิจัยสนใจอยากจะทำ การปรึกษาหารือกับผู้เชี่ยวชาญในสาขานั้น ๆ การศึกษาความต้องการของแหล่งทุนการวิจัย และความต้องการของหน่วยงาน หรือชุมชนที่ผู้วิจัยต้องการปฏิบัติงานอยู่ 2 หัวข้อวิจัยที่ครอบคลุมสิ่งที่ต้องการจะทำวิจัย จะสามารถสื่อสิ่งที่ต้องการจะทำได้อย่างชัดเจน และบอกถึงความรู้ ความเข้าใจของผู้ที่จะทำวิจัยในเรื่องนั้นด้วย

1. อ.ประดัดรัฐ ประจันเขตต์ เสนอแนะว่า “หาข้อมูลใน Internet เพื่อเข้าไปช่วยเหลือชุมชน โดยติดต่อหน่วยงานเทศบาลคลองหลวงโดยมีเจ้าหน้าที่พาไปดูท้องที่และสำรวจพื้นที่จริง”
2. อ.มานิดา โขรัมย์ เสนอแนะว่า “ดูข่าวรายวัน และ สอบถาม อบต.”
3. อ.สกุณฑลา สายใจ เสนอแนะว่า “ควรถามคนในชุมชน (ทำความคุ้นเคย ว่ามีปัญหาหรือไม่)”
4. อ.จิราภรณ์ อนันต์ชัยพัฒนา เสนอแนะว่า “ควรมีการประสานงานผู้นำชุมชนว่ามีปัญหา ดูสถานการณ์ความต้องการสอดคล้องกับนโยบาย”
5. ผศ.ดร.สมพร เพลินใจ เสนอแนะว่า “ผู้นำศาสนา พระ อบต. และเข้าสู่ชุมชน (คนที่รู้จักเพื่อโทรหา) โดยไปทำบุญพุทศุยกุ จะทราบปัญหา (เข้าพื้นที่โดยตรง)”
6. ผศ. ประวิทย์ สีสางามวงศา เสนอแนะว่า “หากคนรู้จัก เพื่อสร้างความคุ้นเคยจนสามารถเข้าไปสู่ชุมชน เช่นการพบผู้ใหญ่บ้านเพื่อแนะนำตัว และศิษย์เก่า”
7. ผศ.ดร.ณัฐวรรณ คุปพิทยานันท์ เสนอแนะว่า “สืบเสาะข้อมูลจากชุมชนที่อำเภอ /เทศบาล /เทศมนตรี รวมถึง อบต” เมื่อรู้ว่ามีชุมชนอะไร และชุมชนนั้น ๆ มีข้อมูล/ปัญหาตรงศักยภาพของเราก็คัดเลือกวิธีดำเนินการต่อไป”
8. ดร.วณิภา นาคลดดา เสนอแนะว่า “เข้าไปคุยจากการปรึกษา/ปัญหาที่ค้างไว้”

9. ผศ.ดร. นิตยา ไ้ววัฒนา เสนอแนะว่า “ในชุมชนเราจะมีหน่วยงาน หรือองค์กรเช่น บ้านธัญญาหึง เพื่อ แนะนำเรื่องความต้องการฝึกทำน้ายาล้างจาน แชมพู เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีผู้ปกครองนักเรียน โรงเรียนได้ ผ่าข้อมูลมากับครูผู้สอน และนักเรียน เมื่อกลับบ้านสู่ชุมชน ก็ควรจะผ่าแบบสอบถามพร้อมเก็บรวบรวมต่อไป”

10. ผศ.จตุพร เผ่าพงษ์ไทย เสนอแนะว่า “ที่ผ่านมามีชุมชนมาติดต่อเรา จากการออกงานแจกแผ่นพับ ที่อยู่ ประชาสัมพันธ์ จากการไปจัดงานประชาสัมพันธ์) หลังจากนั้น เราอาจจะติดต่อกลับไป หรือมีการประชุมกลุ่มย่อย

11. ผศ.ดร.จตุรรัตน์ ศรีดาราร เสนอแนะว่า “จากงาน OTOP เราอาจจะผ่าแบบสอบถามปลายเปิดเพื่อ ตอบกลับและเก็บรวบรวมให้ตรงกับความต้องการ เพราะการรู้จักผู้คนในชุมชนจะช่วยให้เรารู้ว่าเขาขาดอะไร เรา ก็จะได้ข้อมูลอีกช่องทางหนึ่ง”

ประธานชี้แจงว่าการนำข้อมูลต่าง ๆ ที่จะพัฒนาทั้งหลาย จะส่งผ่านประชาสัมพันธ์ของมหาวิทยาลัยได้ หาก ท่านต้องการดูชุมชนอื่นก็เสนอผ่านคณะฯได้เลย

12. ผศ.จิตติยา สอนขวัญ เสนอแนะว่า “การไปสัมภาษณ์ โดยมีแบบสอบถาม (ข้อดี) ทำให้ทราบความต้องการ (ข้อเสีย) คนที่บ้านเป็นคนแก่และผู้หญิง จึงได้ข้อมูลตรงน้อย (โดยเข้าหาผู้นำชุมชน / โรงเรียน)”

13. ผศ.ดร.สุกาญจน์ รัตนเลิศนุสรณ์ เสนอแนะเพิ่มเติมว่า “การสังเกตพื้นที่ ๆ เล่าไม่หมด เราจะต้องเก็บ ข้อมูลรอบ ๆ เช่น น้ำเสีย ขี้แอดนาุ้ง (การจัดทำต้องหูกวาง ตาไกล)”

14. ผศ.ดร.เนตรนภิส แก้วช่วย เสนอแนะว่า “ข้อมูลชุมชนรังสิตโดยรวบรวมจากนักศึกษา/ศิษย์เก่าใน ชุมชน”

15. ดร.ศิริวรรณ สุวรรณสะอาด เสนอแนะว่า “ไปพบผู้นำชุมชน เช่น ผ่าไหมโคราช”

16. ดร.ปรียาภรณ์ ไชยสัตย์ เสนอแนะว่า “การเข้าสู่ชุมชนควรติดตามที่นักศึกษา จะเข้าถึงปัญหาโดยตรง”

17. ดร.อมร ไชยสัตย์ เสนอแนะว่า “ตรวจสอบข้อมูล หรืออ้างอิงที่มาจากแหล่งที่น่าเชื่อถือ”

18. ดร.ทักษ์มนต์ วิจักขณ์ธนาวุธ เสนอแนะว่า “ลงพื้นที่และคุยกับชาวบ้านในพื้นที่จะได้ปัญหา”

19. ดร.ศรารุจ ใจเย็น เสนอแนะว่า “ชุมชนที่บ้านเราจะหาคนที่รู้จัก เพื่อน และ พี่น้อง

20. อ. ณีรัฐดา สถาวร เสนอแนะว่า “คิดโจทย์เองก็วางแผนเพื่อทำให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน”

21. อ. ฉันทนา สาละวัน เสนอแนะว่า “การที่เราจะเข้าหาชาวบ้านต้องดูช่วงเวลาที่เหมาะสม”

22. อ. มังกร กิติพัฒน์มนตรี เสนอแนะว่า “ประเด็นสำคัญที่มาจากภาคสื่อสารมวลชน มีรายการดี ๆ เยอะ ซึ่งจะนำชุมชน มาพูดคุย ใน Thai TBS เป็นต้น จะได้โจทย์ปัญหาในชุมชนออกมา”

23. ดร. สิงห์โต สกุลเขมฤทัย เสนอแนะว่า “กระบวนการได้มาซึ่งหัวข้อการวิจัยแยกเป็นประเด็นแรกคือ โจทย์มาหานักวิจัย เช่นพัฒนาชุมชนต้องการแก้ไขปัญหาชุมชน จึงมาติดต่องานวิจัยที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับปัญหานั้นๆ เพื่อทำวิจัย ประเด็นที่สอง นักวิจัยเข้าหาโจทย์วิจัย จากสื่อหนังสือพิมพ์/ internet/หน่วยงาน ภาคอุตสาหกรรม มักมีการรวมโจทย์จากชุมชน จากนั้นนักวิจัยจึงเข้าไปติดต่อ หรือเข้าหาชุมชน

24. ผศ.กาญจนา ภิญโญภาพ เสนอแนะว่า “ประชุม ตั้งปัญหา แล้วไปหาประธานชุมชนเพื่อเสนอว่าตรงกับ ชุมชนหรือไม่”

25. ดร.อิสระ ชันติแก้ว เสนอแนะว่า “ดูจากบทความว่าเป็นอย่างไร”

26. อ. ปรีชา มั่นสลาย เสนอแนะว่า “การเข้าหาผู้นำชุมชน เพื่อจะได้ข้อมูลจริงๆ เช่น แบบสอบถาม คุยกับ ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน สังเกต สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมที่เขาอยู่มาพิจารณาเพื่อช่วยเหลือ แต่จะทำอย่างไรให้ เขาให้ข้อมูลโดยการยอมรับเราจะได้อะไรตรง”

27. อ.สุมนา ปานสมุทร เสนอแนะว่า “เจ้าอาวาส กำนัน และชาวบ้านจะถามหาผู้แก้ปัญหา เช่น ปัญหาน้ำ เน่าจากแม่น้ำท่าจีน เป็นต้น”

28. อ.ไพฑูรย์ ทรัพย์อุดม เสนอแนะว่า “การเข้าถึงปัญหาโดยผ่านข้อมูลจากคนรู้จัก เช่น ญาติ เพื่อน หรือ ผู้นำชุมชนก่อน”

29. อ. ปรียา นาคเงินทอง เสนอแนะว่า “ที่ จ. ปทุมธานี มีปัญหาเยอะ และมีสถานศึกษาก็มาก แต่ งานวิจัยที่มาช่วยเหลือจะมีน้อยและไม่มีหน่วยงานได้เข้าไปพัฒนากันอย่างจริงจัง แม้จะมีงบมาก ปัจจุบันมี ม. ธรรมศาสตร์ เข้าไปจัดการบ้างแล้ว ตัวเอง เป็นคนหนึ่งที่จะช่วยประสานให้กับพื้นที่เมืองปทุม กับ มทร ธัญบุรี”

30. ผศ.ดร.ณัฐวรรณ และผศ.ดร.สุกาญจน์ เสนอแนะเพิ่มเติมว่า

31. การบูรณาการศาสตร์หลาย ๆ สาขา แล้วเขียนงานวิจัยเสนอกับทางมหาวิทยาลัยได้เลยจะทำให้เกิดการ ทำงานเป็นทีม

32. ผศ.ดร.เลิศณรงค์ ศรีพนม เสนอแนะว่า “จากความคิดเห็นของทุกคน มาเป็นบทสรุป รวมกัน เสนอว่า น่าจะทำงานวิจัยให้กับชุมชนที่อยู่ใกล้พื้นที่ มทร ธัญบุรี เช่น เคหะ พริสสาร สอบถามเจ้าหน้าที่ในพื้นที่ วัด หว่านบุญ พอเสนอก็ก็นำมาเป็นโครงการชุดก็ต้องรวมไว้ทำต่อไป”

33. ดร.สุรฤทธิ ปี่เพราะ เสนอแนะว่า “การทำสิ่งประดิษฐ์ เช่นทำหลอดไฟจาก solar cell ที่ให้แสงสว่าง และประหยัดพลังงาน แล้วนำไปใช้บำบัดน้ำเสีย ได้ทั้งในที่มืดและสว่าง”

34. ผศ.ดร.ณัฐวรรณ เพิ่มเติมการพัฒนาต่อเนื่องไปยังจังหวัดอื่น ๆ จากการให้หัวข้อวิจัยเดิมก็เป็นทางเลือกที่ดีเช่นกัน

การประชุมกลุ่มย่อยในการ “การตั้งโจทย์วิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน” ณ SC 1306 : 22 เมษายน 2556

การประชุมกลุ่มย่อยในการ “การตั้งโจทย์วิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน” ณ SC 1306 : 22 เมษายน 2556

ผศ.ดร.สุกาญจน์ ประธานการประชุมกลุ่มย่อย และดร.รณัตริชัย บันทึกการประชุม ณ SC 1306

ในการประชุม KM ครั้งที่ 3 (22 เมษายน 2556)

แหล่งทุนสนับสนุนการวิจัยจากหน่วยงานภายนอก

1. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) [http:// www.trf.or.th](http://www.trf.or.th) โทร.0-2298-0455-75 ต่อ 120, 129, 149, 198, 201 Email : trfbasic@trf.or.th
2. สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) www.mua.go.th
3. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) www.thaihealth.or.th โทร.0-2343-1500
4. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) [http:// www.nrct.go.th](http://www.nrct.go.th) โทร. 0-2561-2445
5. สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม <http://www.nepo.go.th> โทร. 0-2770-1758 0-270-7180-9
การประชุมกลุ่มย่อยในการ “การตั้งโจทย์วิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน” ณ SC 1306 : 22 เมษายน 2556
6. สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) <http://www.nstda.or.th> โทร.0-2564-7000
7. สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สสวท.) <http://www.ipst.ac.th> โทร.0-2392-4021 ต่อ 143, 144, 182
8. มูลนิธิโทรเรเพื่อการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ประเทศไทย <http://www.ttsf.or.th>
9. สำนักงานนโยบายและแผนพลังงาน (สพท.) <http://www.eppo.go.th> โทร.0-2612-1555
10. กรมควบคุมมลพิษ <http://www.pcd.go.th> โทร.0-2619-2299 ต่อ 2340 โทร.0-2579-5269
11. สถาบันการแพทย์ด้านอุบัติเหตุและสาธารณสุข กรมการแพทย์ <http://www.dms.moph.go.th>
โทร.0-2245-0848, 0-2246-6926
12. สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา <http://www.fda.moph.go.th> โทร.0-2282-4855, 0-2282-6522, 0-2286-2569

13. ศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีแห่งชาติ (BIOTEC) <http://www.biotec.or.th> โทร.0-2564-6700
14. ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ (NECTEC) <http://www.nectec.or.th> โทร.0-2564-6900 ต่อ 2346 - 55
15. สถาบันควบคุมการบริโภคยาสูบ กรมการแพทย์ <http://www.thaiantitobacco.com> โทร.0-2590-6263-4
16. สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.) <http://www.hsri.or.th> โทร.0-2951-1284-93 ต่อ 127
17. กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ <http://www.moe.go.th> โทร.0-2282-1816, 0-2282-9862 ต่อ 713, 707, 703
18. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ <http://www.culture.go.th> โทร.0-2248-5852 - 3
19. มูลนิธิ 50 ปี ธนาครแห่งประเทศไทย <http://www.bot.or.th> โทร.0-2283-5012
20. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) <http://www.sac.or.th> โทร.0-2880-9429 ต่อ 3314-5
21. กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม <http://religion.m-culture.go.th> โทร.0-2422-8771-8799, 0-2422-8800-8818

บทที่ 3

บทสรุปเรื่อง

การตั้งโจทย์วิจัยเพื่อการพัฒนาชุมชน

เทคนิคในการสำรวจรวมความต้องการของชุมชนจากการระดมความรู้ของคณะทำงานด้านงานวิจัยหลาย ๆ ครั้งแล้วสามารถสรุปข้อมูลเพื่อการตั้งโจทย์วิจัยเพื่อการพัฒนาชุมชน ดังนี้

3.1 ช่องทางที่ได้มาของโจทย์วิจัยเพื่อการพัฒนาชุมชน

3.1.1 นักวิจัยต้องเข้าไปหาโจทย์ปัญหาในท้องถิ่นจากแหล่งต่างๆ ได้แก่

- ผู้นำชุมชน
- ผู้นำศาสนา
- ศิษย์เก่า
- ชาว/ประเด็น/สื่อ
- พัฒนาการอำเภอ และพัฒนาการจังหวัด
- การสังเกตและรวบรวมปัญหาในชุมชนโดยนักวิจัยออกไปสู่ท้องถิ่น
- ข้อมูลสถิติแห่งชาติ หรือข้อมูลด้านสารสนเทศต่าง ๆ

3.1.2 นักวิจัยควรนำโจทย์จากแหล่งปัญหาและจากการสังเกตของนักวิจัยที่เข้าใจปัญหามาพิจารณา และ (นักวิจัย) ต้องรวบรวมปัญหา เพื่อตั้งโจทย์งานวิจัยให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการในชุมชน ดังนั้นจึงสรุปกิจกรรมในการจัดการความรู้ได้ 2 รูปแบบ ดังนี้

3.1.2.1 กิจกรรมเกี่ยวกับ “การค้นหาความรู้” คณะทำงานสาขาวิชาฟิสิกส์ เคมี และชีววิทยา ได้รวมตัวกันเพื่อนำโครงการตัวอย่างมาประกอบการสร้างองค์ความรู้ให้เกิดการนำโจทย์วิจัยที่สนองความต้องการของชุมชนโดยแท้จริงจึงได้นัดประชุมกลุ่มย่อยเพื่อระดมพลังสมองจากประสบการณ์ของอาจารย์ที่เคยทำงานวิจัยด้านต่าง ๆ รวมกันเป็น

3.1.2.2 กิจกรรมเกี่ยวกับ “การเสาะหาหัวข้อโจทย์วิจัยเพื่อการพัฒนาชุมชน” หลังจากการสำรวจความต้องการของชุมชน นักวิจัยจะต้องอาศัยเทคนิคการเสาะหาเพื่อตั้งโจทย์วิจัยเพื่อการพัฒนาชุมชน โดยนักวิจัย ผู้ร่วมวิจัย และผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องบูรณาการกับองค์ความรู้และเทคโนโลยี เพื่อตั้งโจทย์วิจัยในการพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับหน่วยงานแหล่งทุนทั้งในและต่างประเทศ โดยนักวิจัยต้องดำเนินการ ดังต่อไปนี้

- รวบรวมข้อมูลจากการแลกเปลี่ยนความรู้จากนักวิจัย และจากการสำรวจความต้องการของชุมชน มาทำการพูดคุย แลกเปลี่ยนความรู้ ศึกษาปัญหาจากแหล่งข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อสรุปโจทย์วิจัยในการพัฒนาชุมชน

- การแลกเปลี่ยนความรู้จากนักวิจัย และผู้มีประสบการณ์จากการประชุมสัมมนา การพบปะนัดหมายในโอกาสต่างๆ ผ่านทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และการนิเทศศึกษาศาสตร์ศึกษา

การประชุมกลุ่มย่อยในการ “การตั้งโจทย์วิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน” ณ SC 1306

การประชุม Km ครั้งที่ 4 (29 เมษายน 2556)

- นักวิจัยและผู้ที่ได้รับผลกระทบควรประชุมหารือร่วมกัน เพื่อให้ได้โจทย์วิจัยที่ตรงกับความ ต้องการชุมชนจากการดำเนินการข้างต้นแล้วควรได้รายละเอียดจากผู้ที่ได้รับผลกระทบอยู่ในทีมด้วยจะทำให้ นักวิจัยมีโอกาสจะได้รับทุนดีกว่า เพราะฉะนั้นในการประชุมกลุ่มย่อยต้องมีผู้ที่ได้รับผลกระทบมาร่วม ประชุมด้วยจะทำให้ได้โจทย์ตรงความต้องการของชุมชน ซึ่งสามารถสรุปที่มาของโจทย์วิจัยจาก 2 ช่องทาง คือ

- (1) โจทย์เข้าหานักวิจัย
- (2) นักวิจัยเข้าหาโจทย์

3.1.2.3 ลักษณะของโจทย์วิจัยเพื่อชุมชนที่ดี

กิจกรรมเกี่ยวกับ “เทคนิคการตั้งโจทย์วิจัยเพื่อการพัฒนาชุมชน” ภายหลังจากดำเนินการในขั้นตอน ที่ 2 แล้ว นักวิจัยต้องดำเนินกิจกรรมดังต่อไปนี้ เพื่อจะให้นักวิจัยได้โจทย์วิจัยที่ตรงกับความ ต้องการของ ชุมชน

- (1) ตั้งโจทย์การศึกษาวิจัยให้ครบทุกด้านได้แก่ สิ่งแวดล้อม สังคมและเศรษฐกิจ เพื่อจะได้บรรลุผลตรง ตามเป้าหมาย
- (2) เชื่อมโยงและบูรณาการองค์ความรู้เพื่อก่อให้เกิดนวัตกรรมและการพัฒนานวัตกรรม เพื่อการพัฒนา ชุมชนในแต่ละด้าน ได้แก่ สิ่งแวดล้อม สังคมและเศรษฐกิจ
- (3) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ด้วยนวัตกรรมที่เหมาะสม และสามารถพัฒนาต่อยอดงานวิจัยได้อย่าง ต่อเนื่องที่เพิ่มคุณสมบัติของผลิตภัณฑ์ที่โดดเด่นกว่าเดิม ก่อนนำไปเผยแพร่สู่สาธารณชน ในเวทีวิชาการ

ในระดับชาติและนานาชาติ ซึ่งจะทำให้ได้โจทย์วิจัยเพื่อการพัฒนาชุมชนที่กว้างขวางและสร้างเครื่องข่ายงานวิจัยอย่างต่อเนื่อง

- หลังจากนักวิจัยทำการวิจัยเพื่อการพัฒนาชุมชนในชุมชนบรรลุตามเป้าหมายแล้ว จำเป็นที่นักวิจัยต้องบูรณาการปัญหา นวัตกรรมและเทคโนโลยีขยายไปยังชุมชนอื่นๆ เพื่อทำการวิจัยและเผยแพร่นวัตกรรมและเทคโนโลยีที่ประสบความสำเร็จและมีประสิทธิภาพดี ๆ ไปยังชุมชนใหม่ต่อไปเรื่อยๆ ซึ่งจะทำให้นักวิจัยได้โจทย์วิจัยอย่างไม่หยุดนิ่ง และมีดัชนีชีวิตที่เด่นชัดสามารถนำไปเป็นต้นแบบในการพัฒนาชุมชนอื่นๆ และประเทศชาติอย่างต่อเนื่อง

คณบดีให้คำแนะนำในการจัดทำ KM งานวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของคณะ ฯ (22 เมษายน 2556)

ภาคผนวก ก

ภาพกิจกรรมการจัดการองค์ความรู้และรายชื่อผู้เข้าร่วมประชุม

ภาคผนวก ข
ตัวอย่างโครงการวิจัยเพื่อการพัฒนาชุมชน

ตัวอย่างโครงการที่ 1 (แนบ)

เอกสารอ้างอิง

พวงรัตน์ ทวีรัตน์. (2540). วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 7. สำนักงานทดสอบ

ทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2544). ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 11. เพ็องฟ้าพรินติ้ง.

พวงทิพย์ ชัยบาดาลสุษดี, (2542). การกำหนดปัญหาการวิจัย ในระเบียบวิธีวิจัย: วิจัยสังคมศาสตร์ บรรณิ

การโดยประพิณวัฒน์กิจ.ไม่ระบุ.

องอาจ นัยพัฒน์. (2548). วิธีการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 1. ห้างหุ้นส่วนจำกัดสามลดา.

Ghalib, Kamran . (2004). Systemic Knowledge Management :

Developing a Model for Managing Organisational

Assets for Strategic and Sustainable Competitive

Advantage. Journal of Knowledge.

Hurley, T.A., and Green, C.W. (2005). Knowledge Management

and The Nonprofit Industry: A Within and Between

Approach. Journal of Knowledge Management.

Practice, (May). (Online). Available: <http://www.tlinc.com/articl66.htm>. Accessed. [10

October 2005].